
Dare PEJIĆ
podiplomski študent sociologije
kulture na Filozofski fakulteti,
Univerza v Ljubljani

Maja Breznik

Kultura danajskih darov:

Od mecenstva do avtorstva

Založba Sophia, Ljubljana 2009,
str. 197, 17.80 EUR
(ISBN 978-961-6768-06-1)

V znanstveni monografiji se Maja Breznik loteva socioloških implikacij umetnostne in kulturne produkcije v širokem časovnem loku. S pomočjo zgodovinskega zgleada renesančnega mecenstva aktualizira družben pomen sodobnih avtorskih pravic. Obdobje renesančnega mecenstva v italijanskih državah v 15. in 16. stoletju, sodobni sistem avtorskih pravic in položaj intelektualnih delavcev so tudi sicer teme dosedanjega avtoričnega zanimanja pri raziskovanju materialnega položaja kulture. Del raziskav, ki jih je opravila med poddoktorskim raziskovanjem na Univerzi v Padovi in z raziskovalnim delom na Mirovnem inštitutu, je objavljen tudi v pričujoči monografiji. V širokem časovnem obdobju, od protokapitalističnih družb renesančne Italije do globalno razvitega tržnega kapitalizma, se sfera kulture razodene kot nikoli docela razvita »avtonomna družbena sfera«. Delo namreč skozi zgodovinske zglede pokaže, da je sfera kulture družbena instanca, ki jo bolj kot lasten položaj navidezne brezinteresa determinirajo ekonomski, politični in pravni interesi. Predstav-

ljeni zgledi, od mecenstva, aktivizma, družbenega histrionizma in sodobnega sistema zaščite avtorskih pravic, razkrivajo funkcijo družbene mimikrije, ki jo pogled »od spodaj navzgor« razbremeni hegemonne ideološke predstave o kulturi ali umetnosti kot nedeterminirani, omikani in ideološko nekontaminirani družbeni sferi.

Prvo poglavje se loteva predstavitve raziskovalnih modelov, s pomočjo katerih se bralec spozna s teoretskimi obravnavami položaja kulture v različnih paradigmah, od kulturne zgodovine, antropologije do sociologije kulture. Ideološke predstave v preučevanju položaja kulture v družbi so predstavljene skozi koncizen pregled avtorjev razprav, predvsem iz francoske kulturne zgodovine, britanskih kulturnih študij in nove kulturne zgodovine. Izmed vseh znanstvenih prijemov, ki se ukvarjajo z vprašanjem, kako se lotiti vprašanja položaja kulture v družbeni strukturi, je avtorici še najbližje prijem, s katerim je kompleksnost proučevanja kulturnih praks potrebno povezati z ekonomijo in konkretno družbeno strukturo. Gre za nastavke raziskovanja v smeri razumevanja kulture kot sfere, ki je ni mogoče preprosto reducirati zgolj na posamezni ekonomski, družbeni ali kulturni vidik. Kot pokaže študija Maje Breznik, so vsi ti vidiki povezani v svoji kompleksnosti, in ko govorimo o kulturi, hkrati govorimo o samih ideoloških predstavah o kulturi in zgodovinsko pogojenih družbenih razmerjih, v katerih je nastala. Pojav renesanč-

nega mecenstva bi samo z branjem zgodovinskih učbenikov torej zlahka razumeli kot način pridobivanja večjega ugleda v družbi, vendar s tem ne bi izčrpali vseh pomenov tega navidezno neracionalnega početja renesančnih finančnikov, ki so trošili denar na razkošjih, kot sta kultura in umetnost. Delo *Kultura danajskih darov* preučuje kulturne prakse v širšem družbeno-ekonomskem kontekstu in razkriva pogoje, v katerih je bilo možno iz mecenov »ustvariti« radodarne dobrotnike in iz sodobnih kognitivnih delavcev ustvarjalne nomadske *freelancerje*.

Sami danajski darovi v naslovu knjige napeljujejo k znani starograški zvijači, pri čemer je dar potrebno razumeti kot sovražnikovo orožje. V zgodovinskem obdobju, ki ga italijanski sociolog Giovanni Arrighi označi za dolgo dvajseto stoletje, je od mecenstva do avtorskih pravic logika daru z vsemi družbenimi učinki, ki jih tovrstno darilo prinaša, v svojem bistvu nespremenjena. Podobno kot stari Grki, ki so v obleganju Troje uporabili zvijačo s trojanskim konjem, se je visoka buržoazija v renesančni Italiji z mecenstvom skrila in odvezala kazni, ki bi jim zaradi oderuštva sledila po civilnem in cerkvenem pravu. S pomočjo zgodovinskih analiz mecenov, kakršne denimo najdemo v družini Medici, Breznikova pojasni družbene učinke mecenstva na sam ekonomski razvoj tedanje družbe in vlogo, ki so jo pri tem imeli njihovi »danajski« darovi. Razcvet umetnosti in kulture v obliki sponzorstva pri gradnji cerkva, samostanov ali

dobrodelnosti se izkaže za stranski učinek kompenzacije pri oderuških dejavnostih renesančnih finančnikov. Kot pravi avtorica, postane sfera kulture v renesansi naložbe vredno področje gospodarskih in družbenih elit. Na podlagi takšnih skrivnih dogovorov s cerkvenimi oblastmi postane sfera kulture in umetnosti vir gospodarske ekspanzije prvih proto-kapitalističnih družb Zahoda. Mecenstvo v veliki meri ni reprezentiralo razkošja družbenih elit, ampak je bilo zgolj sredstvo prisile za obstoj finančnikov.

Podobno uničevalne sile v globalnem boju za intelektualno lastnino prinaša vedno bolj intenzivna privatizacija splošnega intelekta z neekonomskimi sredstvi. To sredstvo v obliki pravne regulacije avtorskih pravic v rokah politične in gospodarske elite predstavlja darilo, ki ga avtorjem prinašajo njihovi novodobni »danajski« pravniki. V vednostno intenzivnih produkcijah družb na Zahodu se vzpostavlja skrben sistem varovanja intelektualne lastnine kot svete zasebne lastnine, kjer kreativne industrije z najbolj ustvarjalnimi poklici današnjega časa vzpostavljajo nov položaj med uporabniki in proizvajalci njihovih del. Trend v tržnem kapitalizmu pelje v vedno večjo prekarizacijo in proletarizacijo poklicev v znanstveni in kulturni produkciji, odnos med avtorji in njihovimi uporabniki pa je vzpostavljen, ko se avtorski izdelek kot blago pojavi na trgu. Namesto antagonizma interesov med pravicami avtorjev po poštenem zaslužku in uporabniki

njihovih del z interesom po večji dostopnosti, avtorica obrne navidezno nasprotje v drugačno opozicijo. Trdi, da interesi javnosti in interesi avtorjev niso izključujoči. Pravo opozicijo vidi med založniškimi privilegiji in trgovinskimi monopoli na eni strani ter pravicami avtorjev in javnosti na drugi strani, kjer gre torej za konflikt med delom in kapitalom.

Stanje sodobnega položaja kognitivnih delavcev, samozaposlenih v kulturi in duh podjetništva, s katerim se zaradi preživetja morajo poistovetiti, pokažejo da tovrstna zastavitev razmerij v konfliktu interesov glede na njihovo ekonomsko situacijo niti ne more biti drugačna. Avtorica nas na podlagi zbranih raziskav in analiz pripelje do paradoksalne ugotovitve, da organizacije za kolektivno uveljavljanje zaščite interesov avtorjev s *črkobralnim* odnosom pri upoštevanju rigidne avtorske zakonodaje pravzaprav najbolj škodijo interesom avtorjev in interesom javnosti. V knjigi omenja, da je takšno stanje spodbudilo tudi nastanek alternativnih licenc pri pravni regulaciji avtorskih pravic, kar po mnenju avtorice gasi požar na napačnem koncu. Alternativne licence namreč prelagajo breme dostopa do javnosti na avtorje same, kar sicer v digitalnem okolju ne bi smelo predstavljati problema, če avtorsko pravo v praksi ne bi upoštevalo zgolj tistih del, ki so postala blago, in skušalo razvrednotiti tista, ki niso namenjena za produkcijo in cirkulacijo blag. Kako lahko razvoj sodobnega *copyrighta* in avtorskega prava zavre kulturno-umetniško

in znanstveno produkcijo je razvidno iz zagat, s katerimi se srečujejo javne institucije, namenjene hrambi in izposoji tovrstne produkcije čim bolj širokemu krogu populacije. Kar pokaže raziskava o vlogi knjižnic v digitalnem okolju v zadnjem poglavju knjige, je preteča obstoječa nevarnost, da bodo podatkovne baze kulturne in znanstvene produkcije zaradi rigidnih določil avtorskega prava in liberalizacije na področju kulturne dediščine postale novodobni arhivi, namenjeni posvečenemu delu prebivalstva. Ali pa bodo njihove storitve postale na voljo javnosti šele s tem, ko bodo plačljive – torej šele, ko bodo svojo funkcijo izkazale na trgu.

Z zgodovinskim ekskurzom v renesanso študija konkretne izsledke na skupnem terenu prava, umetnostne zgodovine in sociologije kulture preizkuša glede na učinke demokratizacije dostopa do izdelkov kulturno-umetniške in znanstvene produkcije. Dilemo dostopa javnosti do tovrstnih izdelkov avtorica ne vpeljuje le v smislu ohranjanja nečesa, kar je nemara v drugačnih časih kulturne produkcije že obstajalo, temveč se kljub posledicam obilja z razvojem digitalnih informacijskih tehnologij sprašuje po nečem, kar v sodobnem kognitivnem kapitalizmu z vsiljevanjem neekonomskih pogojev (pravne regulacije tržnih odnosov) morda nikoli ne bo postalo del splošnega intelekta. V aktualnem boju zoper privatizacijo javnega šolstva se delo Maje Breznik bere kot opozorilo pred liberalizacijo, ki se za hrbti

knjižnic in pogosto avtorjev samih že dogaja. Nekatera od vprašanj, ki se bralcu knjige zastavljajo kar sama, pa so: ali bodo družbe Zahoda obdržale globalni monopol nad vednostno intenzivno produkcijo in ali je sodobni kognitariat kot delovna sila že zrel za emancipacijo.

Gal KIRN
doktorant filozofije in raziskovalec
na ICI, Berlin

Rastko Močnik
**Svetovno gospodarstvo in
revolucionarna politika**
Založba *cf., Ljubljana 2006,
str. 159, 11.27 EUR
(ISBN 961-6271-89-X)

Knjiga predstavlja izjemno dragocen doprinos k analizi sedanjih družbenih razmerij. A vendarle ne ostaja zgolj analiza: je tako teoretska kot politična intervencija, ki zareže v meščanske apologije in spravno upravljanstvo političnega razreda. Tekst ima še dodatno prednost, da ga je moč uporabiti kot priročnik za analizo konjunktur in teoretizacije revolucionarnih politik, ki poziva k ponovitvi Leninovega *Kaj storiti?* V ozadju tega je treba brati spoj angažirane teorije s politično prakso, ki prebija horizonte meščanske družbe.

Navkljub heterogenosti tekstov in specifičnih objektov preučevanja ima knjiga poleg angažiranosti še vsaj eno rdečo nit: uspe ji prepoznati nevtralizirane točke in premene v po-

znem kapitalizmu, ki ga tukajšnji ideologi imenujejo »tranzicija«, svetovni ideologi pa »neoliberalizem«. Uvaja nje zaostrenih razmerij med centrom in periferijo, finančna kriza, ki kaže na konec ameriške svetovne hegemonije, vojaška posredovanja (vojna proti terorizmu), zamenjava politike z upravljanjem (EU) ter ideološki pohod neoliberalizma in identitetne politike, vse to so ključne točke, ki se jih loteva ta knjiga. Je tudi ena redkih študij, ki prakticira kritiko politične ekonomije, zlasti s perspektive svetovno-sistemskih študij (Arrighi, Wallerstein). Študija deluje na več ravneh hkrati: je kritična analiza družbenih razmerij v globalnem kapitalizmu v luči svetovno-sistemskih študij (Wallerstein, Arrighi) kot tudi analiza specifičnih primerov postsocialistične slovenske tranzicije. Ta globalna in lokalna slika sta neločljivo povezani: integracija v blagovno produkcijo in neoliberalno reorganizacijo ima mnoge politične posledice. Avtor se tu loti zlasti fenomenov povečevanja neenakosti, marginalizacije družbenih skupin in primera mladih. Ti zgodovinski procesi terjajo globalni in dolgoročni alternativni odgovor, kar pomeni, da je analizo družbenih razmerij treba dopolniti s teoretizacijo revolucionarnih politik: od pretekle »alternative« in študentskih gibanj do novega sindikalizma in alternativnih globalizacijskih gibanj.

Na samem začetku se knjiga spopade z dvema mitoma. Prvič, avtor prepričljivo pokaže, da je sedanja histerija okoli pojma globalizacije povsem odveč. Globalizacija ne obstaja